

De uitgestelde recessie

Plotseling is Nederland in de ban van de recessie. Er gaat geen dag voorbij of er zijn weer nieuwe berichten die wijzen op een verdere verslechtering van de economische situatie: de uitvoer groeit niet meer, het consumentenvertrouwen neemt af, de industriële productie stagneert, de werkloosheid stijgt weer en het aantal faillissementen loopt sterk op. Ondernemingen rapporteren aan een stuk door tegenvallende winsten. Tegenover al deze verslechtingen staat maar weinig positief nieuws: de inflatie neemt af en de kapitaalmarktrenten daalt.

Tot september was de algemene opvatting dat Nederland deze periode van laagconjunctuur in de wereld goed door zou komen. Toch wezen de conjunctuurindicatoren ook toen al zonder uitzondering in de verkeerde richting. Het cyclische omslagpunt voor de Nederlandse industriële productie viel al in januari 1990. Het vertrouwen van de Nederlandse consument daalt al sinds augustus 1989. De groei van de uitvoer daalt al geruime tijd. Hetzelfde geldt voor de particuliere consumptie. Het is dus niet zo dat er geen tekenen aan de wand waren.

Bovendien wisten we precies hoe het met de Britse en de Amerikaanse economieën was gesteld. De VS en het VK zijn vroeg-cyclische landen. De conjunctuuromslag komt in deze landen altijd het eerst.

Duitsland daarentegen is een laat-cyclisch land. Door zijn kapitaalgoederenoriëntatie loopt de conjunctuur in Duitsland gemiddeld altijd twee à drie kwartalen achter op die in de Angelsaksische landen. Omdat Nederland qua timing met Duitsland in de pas loopt geldt dezelfde vertraging voor ons land.

Welnu, in de VS en het VK begon de recessie al in de zomer van 1990. Opvallend genoeg zien we in Nederland vanaf januari 1991 (dus een half jaar later) een omslag in de productiecijfers. We zien die zelfde omslag ook in de werkloosheid: deze typische 'lagging indicator' laat na de zomer van 1991 een stijging zien. Begin 1992 stijgt de industriële productie echter weer en loopt de werkloosheid weer terug. Er lijkt dus niets aan de hand. Nederland lijkt zich te onttrekken aan de malaise, die de VS, het VK en dan inmiddels ook Japan in haar greep heeft.

Maar het blijkt niet zo te zijn. We weten nu beter. Nederland en Duitsland krijgen alsnog hun recessie. De Juglar-cyclus of investeringscyclus, waarvan de cijfers tot het begin van de Industriële Revolutie teruggaan, blijkt tweehonderd jaar later ook in dit deel van de wereld nog steeds te werken.

Het lijkt er misschien op dat de valutacrisis van september de druppel was die de emmer deed overlopen. Van de ene op de andere dag verslechterde de concurrentiepositie van ons land. De ontwikkeling van de bedrijfswinsten ging echter in de zomer al de verkeerde kant op, ruim voor de septembercrisis.

Wat wel is gebeurd, is dat na september de recessie op straat is komen te liggen. Mensen gingen er ineens over praten, de kranten gingen erover schrijven. Dat laatste kwam weer omdat het nieuws uit Duitsland steeds slechter werd, maar meer nog omdat bedrijven ontslagen aankondigden, de werkloos-

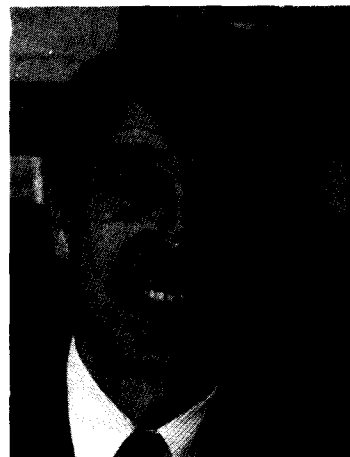
heid weer opliep en de stemming in Den Haag plotseling omsloeg. In ons soort welvaartsstaat vangen bedrijven als eerste de klap van de recessie op. Deze wordt zichtbaar in de winst- en verliesrekening. De overheid ziet de recessie met enige vertraging in haar boeken te voorschijn komen (onder andere via tegenvallende belastingopbrengsten) en gezinnen merken er pas wat van als de werkloosheid weer toeneemt. Dat is dus nu het geval.

Blijft de vraag: waarom heeft het zo lang geduurd? Het antwoord is: dat komt vanwege de bestedingseffecten van de Duitse hereniging. Deze plakten bij ons nog een staartje aan de hoogconjunctuur, toen elders in de wereld de groei al duidelijk aan het afzakken was. Toen de bestedingsimpuls was uitgewerkt en Duitsland intussen met een hogere inflatie en een hogere rente was opgezadeld, kwam de recessie alsnog.

Het is interessant, maar ook wel zorgelijk, om te zien hoe snel een recessiestemming om zich heen grijpt. Bedrijven maken bezuinigingsplannen, voeren personeelsstops in of gaan het aantal arbeidsplaatsen verminderen. De overheid wil plotseling een loonpauze. Iedereen gaat op de kleintjes letten. Personeel neemt genoeg met minder loonstijging. Deze maatregelen hebben direct gevolgen voor het beschikbare gezinsinkomen. Consumenten lezen de krant en worden alleen daardoor al voorzichtiger. Bestedingen worden uitgesteld. Zo komt de neerwaartse spiraal op gang en bevestigt de recessie zichzelf. De bedrijven, waar het allemaal begon, zouden graag meer bestedingen zien, maar hun resultaten en acties roepen juist minder bestedingen op.

Zo'n neerwaartse spiraal kan doorbroken worden door hulp van buitenaf. Is die op komst? Ik denk van wel. Na de valse starts van voorjaar 1991 en begin 1992 lijkt het herstel van de Amerikaanse economie nu toch wat meer kracht te krijgen. De overwinning van Clinton heeft voor een opleving van het consumentenvertrouwen gezorgd. De situatie begint steeds meer op die van tien jaar geleden te lijken. Ook toen een recessie, die achteraf veel langer duurde dan aanvankelijk gedacht was. Ook toen hetzelfde land, de Verenigde Staten, dat zichzelf en de rest van de wereld uit het dal trok.

Natuurlijk zijn er grote verschillen tussen nu en 1980-82. De huidige schuldenproblemen zijn nog weer veel groter dan toen. Maar er is ook een verschil in ons voordeel. Door die bijzondere Duitse bestedingsimpuls ging het hier nog goed toen het in de Angelsaksische wereld al slecht ging. Nu het hier slecht gaat, wordt het daar weer beter. Gevolg voor de wereldeconomie: wel een lange, maar ook een veel ondiepere recessie dan tien jaar geleden. Ondanks de sombere stemming nu zal het uiteindelijk meevallen.

J.J. van Duijn